

BİLDİRİLER KİTABI

**V. Uluslararası
Coğrafya Eğitimi Kongresi
(UCEK-2023)**

*“Güçlü Coğrafya Eğitimi,
Güçlü Gelecek”*

THE PAPERS BOOK

**V. International Congress on
Geographical Education
(ICGE-2023)**

*“Powerful Geographical Education,
Powerful Future”*

UCEK-2023 / ICGE-2023
05–08 Ekim 2023 / 05–08 October 2023
Akdeniz Üniversitesi, Antalya / TÜRKİYE

ISBN: 978-625-00-8201-0

YILMAZ, Cevdet, “Türkiye’de Kentlerin İticiliği Karşısında Kırsal Alanların Durumu”,
UCEK-2023, 5.Uluslararası Coğrafya Eğitimi Kongresi Bildiriler Kitabı,
2023, Antalya, s.542-556.

<https://drive.google.com/file/d/1eq7mYu-7iy50Lf9Eu2brKLkHkOPB5ae7/view>

TÜRKİYE'DE KENTLERİN İTİCİLİĞİ KARŞISINDA KIRSAL ALANLARIN DURUMU

Prof. Dr. Cevdet YILMAZ

19 Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü

cyilmaz@omu.edu.tr

0000-0003-0430-619X

Özet

Türkiye 1950'lerden günümüze çok hızlı bir kentleşme süreci yaşamıştır. Bu süreç kentlerin çekiciliğinden çok kırların iticiliği sonucu gerçekleşmiştir. Gizli işsizlik, geçim sıkıntısı, ek gelir ihtiyacı, eğitim ve sağlık imkânlarının yetersizliği gibi sebepler kırdaki nüfusu kentlere doğru itmiş, zamanla kırlar boşalmış, 2000'li yıllar itibarıyla kentler doyum noktasına ulaşmıştır. Kentlerimiz ilk yıllarda bu göç hareketine hazırlıksız yakalanmış, henüz sanayileşme sürecini tamamlamadıkları için gelen nüfusa yeterli miktarda istihdam, barınma ve altyapı imkânları sunamamıştır. Buna rağmen kent sayısı ve kentlerde yaşayan nüfus miktarı giderek artmış, başta İstanbul ve Ankara olmak üzere büyük kentlerimiz hızla kalabalıklaşmış, mevcut şehirlerimiz gecekondulaşma, işsizlik, sağlıksız çevre gibi sayısız problemle karşı karşıya kalmışlardır. Günümüzde ise deprem riski, barınma, hayat pahalılığı, kentsel yoksulluk, erken emeklilik, trafik ve diğer sorunlar nedeniyle bir miktar nüfusun bu kentlerden kırsal alanlara doğru itilmesi söz konusudur. 1950'li yıllara benzer şekilde, fakat bu kez ters yönde gerçekleşen bu nüfus hareketlerinde kırların çekiciliği değil, kentlerin iticiliği önemli rol oynamaktadır.

Bu çalışmanın amacı; büyük kentlerimizin, başta deprem riski olmak üzere, çeşitli sorunlardan kaynaklanan iticiliği karşısında kırsal alanları oluşturan köy ve kasabalarımızın çekiciliğini araştırmak, kentlerden dönüş yapacaklar için kırsal alanların ne derece hazır olup olmadıklarını sorgulamaktır. Bilindiği üzere 1997 ve 2023 depremlerinden sonra mevcut yapı stokumuzun ne kadar dayanıksız olduğu anlaşılmış, ülke genelinde en kısa zamanda bir şeyler yapılması gereği ortaya çıkmıştır. İstanbul başta olmak üzere riskli alanlarda bulunan yüzbinlerce konut acil dönüştürülmeyi beklemekte, milyonlarca kişiyi yerinden edebilecek bu sürecin en kısa zamanda tamamlanması gerekmektedir. Bu önemli soruna ilave olarak; kentlerdeki geçim sıkıntısı, hayat pahalılığı, işsizlik, ücretlerin yetersizliği ve benzeri sorunlarla boğuşan insanlarımız için merkezi ve yerel yönetimlerin alternatif çözümler üretmek zorundadır. Bunlardan biri de başta emekliler olmak üzere şehirde kalması için herhangi mecburiyeti olmayan bir kısım vatandaşlarımızın kırlara dönüşünü sağlamaktır.

Bu araştırmada zorunlu veya gönüllü olarak kırsal kesime dönüş yapmayı düşünen vatandaşlarımızın nelerin beklediği, bu ortamda merkezi ve yerel yönetimlerin neler yapması gerektiği, coğrafya bilimi ve coğrafyacıların bu işte oynayacakları mevcut ve muhtemel rollerin neler olabileceği üzerinde özellikle durulmuştur. Araştırma uzun yıllardır devam eden arazi gözlem ve çalışmalarımız ile son dönemde basın ve sosyal medyada yayınlanan bilgiler ile akademik çalışmalara dayanmaktadır. Araştırmada mülakat ve yerinde gözlem metotları kullanılmış, öncelikle uzun yıllara dayanan göç çalışmalarımızdan elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Günümüze ait veriler için basın ve sosyal medyada yayınlanan bilgiler ile akademik camiada yapılan çalışmalara başvurulmuştur. Çalışmadan elde edilen bulgular dört başlık altında değerlendirilmiştir. Bunlar;

-Büyük kentlerden insanları kıra doğru iten faktörler: Deprem korkusu ve riskli binalar, gelir yetersizliği ve geçim sıkıntısı, yüksek kiralar, kentsel altyapı yetersizlikleri vd.

-İletici (kolaylaştırıcı) faktörler: Kırsal kesimle mülkiyet ve iletişimin devam etmesi, hemşehri derneklerinin faaliyetleri, kesintisiz iletişim imkânları, şehirlere ulaşım kolaylığı, kırsal turizm faaliyetlerinin etkileri, uzaktan çalışma imkânlarının artması vd.

-Çekici faktörler: Sıla özlemlerini gidermek, doğal ortam ve sağlıklı çevre, trafik, gürültü ve stresten uzak bir yaşam, küçük çaplı da olsa üretime katılma, (varsa) kentteki evinin kirasıyla kırdaki daha rahat geçim vd.

-Siyasi faktörler: Kentsel dönüşüm esnasında ortaya çıkacak kaosu azaltmak için kırsal dönüşü teşvik etmek, kırsal alanlara yapılan yatırımlara ve kırsal üretime destek olmak vd.

Sonuç olarak bu çalışmada; kentlerden kırsal alanlara dönüş yapmayı düşünen genç emekli, aktif yaşlı ya da genç girişimci vatandaşlarımız için sürecin nasıl işleyeceği, bunu etkileyen faktörlerin neler olduğu, merkezi ve yerel yönetimlerin rolleri vd. hususlar coğrafi bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Bu süreçte, kırsal mülkiyet ve miras problemleri, yakıt sorunu, makine teçhizat kullanımı, kırsaldaki kamu görevlilerinin durumları, gezici sağlıkçılardan ambulans helikopterlerin iniş yerlerinin tespitine varıncaya kadar planlama ihtiyaçları, iç göçler nedeniyle atıl kalan kırsal alanların bu süreçte tekrar nasıl canlandırılacağı, gelenlerin kırsal üretime nasıl katılacakları gibi birçok sorun acil çözüm beklemektedir. İnsan-mekân ilişkilerinde uzmanlaşmış olan Coğrafyacıların bu sürece yapacakları katkılar önemli boyutlarda olabilir.

Anahtar kelimeler: Afetler, kentsel dönüşüm, şehirlerin iticiliği, kırsal alanlar, aktif yaşlı nüfus.

THE CONDITION OF THE RURAL AREAS AGAINST THE PUSHING FACTORS OF THE CITIES IN TÜRKİYE

Abstract

Turkey has experienced a very rapid urbanization process since the 1950s. This process has taken place because of the repulsion of rural areas rather than the attraction of cities. Reasons such as hidden unemployment, livelihood difficulties, need for additional income, inadequate education and health facilities pushed the rural population towards the cities, and in time, the countryside emptied and cities reached the saturation point in terms of population by the 2000s. Our cities were caught unprepared for this migration movement in the early years, and since they had not yet completed the industrialization process, they could not offer sufficient employment, housing and infrastructure opportunities to the incoming population. Nevertheless, the number of cities and the amount of population living in cities gradually increased, big cities, especially Istanbul and Ankara, rapidly became crowded, and the existing cities faced numerous problems such as slums, unemployment and unhealthy environment. Today, some population is being pushed out of these cities towards rural areas due to earthquake risk, housing, cost of living, urban poverty, early retirement, traffic and other problems. Similar to the 1950s, but this time in the opposite direction, it is not the attraction of rural areas but the repulsion of cities that play an important role in these population movements.

The aim of this study is to investigate the attractiveness of villages and towns, which constitute rural areas, in the face of the repulsion of large cities caused by various problems, especially the earthquake risk, and to question the extent to which rural areas are ready for those who will return from the cities. As it is known, after the earthquakes of 1997 and 2023, it was realized how unstable our existing building stock was and it became evident that something had to be done as soon as possible throughout the country. Hundreds of thousands of houses in risky areas, especially in Istanbul, are waiting for urgent transformation, and this process, which may displace millions of people, should be completed as soon as possible. In addition to this important problem, the central and local governments have to produce alternative solutions for our people who are struggling with the problems of subsistence, cost of living, unemployment, insufficient wages and similar problems in the cities. One of these is to ensure the return of some of our citizens, especially retired people, who have no obligation to stay in the city, to the countryside. In this research, what awaits our citizens who are thinking of returning to the countryside, what central and local governments should do in this environment, and what the current and roles of geography and geographers can play in this work have been particularly emphasized.

This study is based on our long-standing field observations and studies, recent information published in the press and social media, and academic studies. Interview and on-site observation methods were used in the research, and the findings obtained from our long years of migration studies were evaluated first. For today's data, information published in the press and social media and studies conducted in the academic community were consulted. The findings obtained from the study were evaluated under four headings. These are;

-Siyasi faktörler: Kentsel dönüşüm esnasında ortaya çıkacak kaosu azaltmak için kıra dönüşü teşvik etmek, kırsal alanlara yapılan yatırımlara ve kırsal üretime destek olmak vd.

Sonuç olarak bu çalışmada; kentlerden kırsal alanlara dönüş yapmayı düşünen genç emekli, aktif yaşı ya da genç girişimci vatandaşlarımız için sürecin nasıl işleyeceği, bunu etkileyen faktörlerin neler olduğu, merkezi ve yerel yönetimlerin rolleri vd. hususlar coğrafi bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Bu süreçte, kırsal mülkiyet ve miras problemleri, yakıt sorunu, makine teçhizat kullanımı, kırsaldaki kamu görevlilerinin durumları, gezici sağlıkçılardan ambulans helikopterlerin iniş yerlerinin tespitine varıncaya kadar planlama ihtiyaçları, iç göçler nedeniyle atıl kalan kırsal alanların bu süreçte tekrar nasıl canlandırılacağı, gelenlerin kırsal üretime nasıl katılacakları gibi birçok sorun acil çözüm beklemektedir. İnsan-mekân ilişkilerinde uzmanlaşmış olan Coğrafyacıların bu sürece yapacakları katkılar önemli boyutlarda olabilir.

Anahtar kelimeler: Afetler, kentsel dönüşüm, şehirlerin iticiliği, kırsal alanlar, aktif yaşı nüfus.

THE CONDITION OF THE RURAL AREAS AGAINST THE PUSHING FACTORS OF THE CITIES IN TÜRKİYE

Abstract

Turkey has experienced a very rapid urbanization process since the 1950s. This process has taken place because of the repulsion of rural areas rather than the attraction of cities. Reasons such as hidden unemployment, livelihood difficulties, need for additional income, inadequate education and health facilities pushed the rural population towards the cities, and in time, the countryside emptied and cities reached the saturation point in terms of population by the 2000s. Our cities were caught unprepared for this migration movement in the early years, and since they had not yet completed the industrialization process, they could not offer sufficient employment, housing and infrastructure opportunities to the incoming population. Nevertheless, the number of cities and the amount of population living in cities gradually increased, big cities, especially Istanbul and Ankara, rapidly became crowded, and the existing cities faced numerous problems such as slums, unemployment and unhealthy environment. Today, some population is being pushed out of these cities towards rural areas due to earthquake risk, housing, cost of living, urban poverty, early retirement, traffic and other problems. Similar to the 1950s, but this time in the opposite direction, it is not the attraction of rural areas but the repulsion of cities that play an important role in these population movements.

The aim of this study is to investigate the attractiveness of villages and towns, which constitute rural areas, in the face of the repulsion of large cities caused by various problems, especially the earthquake risk, and to question the extent to which rural areas are ready for those who will return from the cities. As it is known, after the earthquakes of 1997 and 2023, it was realized how unstable our existing building stock was and it became evident that something had to be done as soon as possible throughout the country. Hundreds of thousands of houses in risky areas, especially in Istanbul, are waiting for urgent transformation, and this process, which may displace millions of people, should be completed as soon as possible. In addition to this important problem, the central and local governments have to produce alternative solutions for our people who are struggling with the problems of subsistence, cost of living, unemployment, insufficient wages and similar problems in the cities. One of these is to ensure the return of some of our citizens, especially retired people, who have no obligation to stay in the city, to the countryside. In this research, what awaits our citizens who are thinking of returning to the countryside, what central and local governments should do in this environment, and what the current and roles of geography and geographers can play in this work have been particularly emphasized.

This study is based on our long-standing field observations and studies, recent information published in the press and social media, and academic studies. Interview and on-site observation methods were used in the research, and the findings obtained from our long years of migration studies were evaluated first. For today's data, information published in the press and social media and studies conducted in the academic community were consulted. The findings obtained from the study were evaluated under four headings. These are;

ülkelerde emekli olduktan sonra geçecek süre yaklaşık 15 yıl olup, gelişmiş ülkeler bu 15 yılda emekli nüfuslarını nasıl rahat ettirebiliriz, nasıl aktif tutabiliriz, devlete en az yük ile bu süreci nasıl idare edebiliriz düşüncesiyle sayısız çalışmalar yapmakta, politikalar üretmektedirler. Gelişmiş ülkelerin geri kalmış ülkelere “emekli ihracı” gibi konuların basında daha sık yer almaya başlaması bu yüzdendir.

Türkiye’de ise geçmişten günümüze uygulanan yanlış politikalar sonucu emeklilik yaşı erkene çekilmiş 40 yaş civarına kadar düşürülmüştür. Günümüzde emeklilik yaşı kadınlarda 60, erkeklerde 65 olsa da geçmiş dönemden yasal hak elde edenler, “Emeklilikte Yaşa Takılanlar” (EYT’liler) konusunda olduğu gibi, 60-65 yaşa ulaşmadan emekli olmak istemekte ve olmaktadır. Aralık 2023 itibarıyla Türkiye’de çalışan sayısı 32 milyon kişi civarındayken son EYT yasasından faydalanacaklarla birlikte emekli sayımız yaklaşık 15 milyon kişi olacaktır. Görüldüğü gibi 2 çalışana 1 emekli düşmekte, sadece sigortalı çalışanlar dikkate alındığında bu rakamlar 1,5 sigortalı çalışana 1 emekli düşecek seviyelerdedir.

Emeklilerimizin çok önemli bir bölümü büyük kentlerimizde yaşamaktadır. Bunlar başta geçim sıkıntısı olmak üzere; ücret yetmezliği, kiraların yüksekliği, ailevi sorunlar, kentsel yapıdan kaynaklanan yeşil alanların azlığı, rehabilitasyon imkanlarının yetersizliği, dört duvar arasında sıkışıp kalma, trafik ve ulaşımında karşılaşılan güçlükler, yaşlı ve engelli altyapımızın yetersizliği gibi daha birçok problem yaşamaktadırlar.

Türkiye’de 1950’lerde başlayan iç göç ve şehirleşme süreci başta İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere kentlerimizi hazırlıksız yakalamış alt yapı yetersizliği ve gecekondulaşma kısa zamanda kentlerimizin başta gelen sorunlarından biri olmuştur. Peş peşe gelen imar afları kentlerimizi çarpık yapılaşma ile karşı karşıya bırakmış, bu durum kentsel dönüşüm ve yenilenme ihtiyacını doğurmuştur. Beklenen İstanbul depremine göre politikalar üretilmeye çalışılırken 11 ilimizde büyük yıkıma sebep olan 6 Aralık 2023 depremi Türkiye’yi derinden sarsmış, kentsel dönüşüm ve yenileme ihtiyacı “en acil yapılması gereken iş” olarak ülke gündemine oturmuştur.

Mevcut nüfusumuzun giderek yaşlanması, orta yaş diyebileceğimiz grup dahil emekli sayımızın büyük rakamlara ulaşması, kentlerimizdeki yapı stokunun azlığına karşı deprem riski ve beraberinde gelen yenilenme ihtiyacı gibi çok boyutlu sorunlarla karşı karşıyayız. Bu sorunların üstesinden gelebilmek için kentlerimizdeki bir kısım aktif yaşlı nüfusu kırlara çekerek kentleri göreceli olarak rahatlatmak tam olmasa da kısmi bir çözüm olabilir. Şayet bu başarılırsa bu bir kısım nüfus hem az da olsa üretime katılabilir, hem de yaşlılıklarının önemli bir kısmını aktif geçirerek mevcut sosyal güvenlik sistemimiz üzerindeki baskı azaltılabilir.

Bu konu coğrafyacılar için de hem yeni hem de önemli bir araştırma alanı olarak görülmektedir. Yaşlı nüfusu kentlerden kırsal alanlara doğru yönlendirmenin yanında yaşlı nüfus ile kentsel ve kırsal alan arasında nasıl bir ilişki vardır, bunların anlaşılması ve ona göre politikalar geliştirilmesi zorunluluğu vardır. Coğrafya bilimi ile mekânsal olarak kırsal ve kentsel kesimlerde yaşayan yaşlılar; sağlık, bakım, sosyal destek, sosyal mekânlar, yaşlı ve emeklilerin kırsalda oluşturacağı etki veya gelişecek talepler bağlamında zaten incelenmektedir. Nitekim coğrafi gerontolojinin, yaşlılar ile bulundukları mekânların/yerlerin birbiriyle güçlü biçimde bağlantılı olduğu ilkesini benimsedikleri belirtilmektedir (Özgür, 2019: 93). Çağdaş beşeri coğrafyacılar, evden ve bahçeden, topluluğa, çeşitli kırsal ve kentsel formlara kadar çeşitli ölçeklerin ve çevrelerin yaşlanma ve yaşlılık dönemi için önemine işaret etmekte; bu tür çalışmalarla, sadece pozitif yaşlanmayı desteklemek için belirli çevrelerin önemini değil, fakat aynı zamanda yaşlı insanların bu çevrelerle olan ilişkilerindeki değişikliğin onların yer duygusunu ve aidiyetini etkileyebileceğini de dile getirmektedir (Özgür, 2019: 95).

Genel olarak bakıldığında 1950'li yıllara benzer şekilde, fakat bu kez ters yönde gerçekleşen nüfus hareketlerinde kırların çekiciliği değil, kentlerin iticiliği önemli rol oynamaktadır. Bu iticilik siyaset, basın-yayın ve sosyal medya gibi ortamlarda giderek daha çok yer bulmaktadır. Nitekim bu konu insan-mekân ilişkisi bağlamında emekli nüfus, nüfus yaşlanması, sürdürülebilir kalkınma tartışmalarının önemli içeriklerinden birini oluşturmakta, gelişmiş ülkeler yanında gelişmekte olan ülkelerde de bu konular artık daha çok işlenmekte, bilgi birikimine yönelik daha fazla çalışma yapılmaktadır (Kudo et al., 2015).

Günümüzde deprem riski, barınma, hayat pahalılığı, kentsel yoksulluk, erken emeklilik, trafik ve diğer sorunlar nedeniyle özellikle orta yaş üstü kişilerden oluşan bir miktar nüfusun kentlerden kırsal alanlara doğru az da olsa bir hareketi söz konusudur (Albayrak ve Yılmaz, 2023). Bu durumda sadece şehirlerimizde değil, Türkiye kırsalındaki yaşlı nüfusu da düşünmek zorundayız. Kırsal alanların durumunu sadece kentlerden dönecek yaşlılar için değil, halen kırdaki yaşayan yaşlıların talepleri ve mevcut sorunlarının da bilinmesi ve çözülmesi gerekmektedir, ancak bu durumda kentlerdeki yaşlı nüfusun kırlara yönlendirilmesi politikası başarılı olabilir. Aksi durumda kırdaki yaşlı nüfusu da tutamaz, kentlerin yükünü daha da arttırırız.

Nitekim Türkiye kırsalındaki yaşlanma istatistiklerine bakıldığında, kırsal yerleşmelerde de yaşlanmanın ileri düzeylere vardığı, geçmişte ulusal olarak 21. yüzyılın sonuna doğru erişileceği öngörülen yaşlanma düzeylerine kırsal yerleşmelerin büyük bir kısmında şimdiden ulaşıldığı görülmektedir. Bir rakam vermek gerekirse Türkiye'de 2020 yılı itibarıyla mevcut 18.208 köy idari ünitesinden 15.587'si nüfus olarak yaşlı, çok yaşlı ve aşırı yaşlı grupta yer almaktadır. Bu rakamlar Türkiye'nin kırsal alanlarının %85'inin yaşlı-çok yaşlı-aşırı yaşlı nitelikli yerleşim birimlerinden oluştuğunu, dahası köylerin 1/3'ünün aşırı yaşlı olduğunu ortaya koymaktadır (Özgür ve Yakar, 2021: 18). Başka bir araştırmada ise Türkiye'nin kırsal karakterli ve az nüfuslu ilçelerinde de yapısal yaşlanmanın ileri düzeylerde olduğu, gelecekte buralarda yaşlanma probleminin daha da derinleşeceği, bir dizi karmaşık zorlukla karşı karşıya kalınacağı öngörülmüş, bu sorunların çözümü için de mevcut altyapıların yaşlı dostu hale dönüştürmesi için daha fazla çaba sarf edilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur (Yakar ve Özgür, 2022: 248).

Araştırmanın amacı bütün bu sorunların çözümüne katkı sağlamak amacıyla; büyük kentlerdeki emekli ve yaşlı nüfusun durumu, kentlerimizin başta deprem riski olmak üzere çeşitli sorunlardan kaynaklanan iticiliği karşısında kırsal alanları oluşturan köy ve kasabalarımızın çekici yönlerinin neler olduğu, Türkiye'de kentten kıra yönelecek bir yaşlı nüfus hareketine karşı kırların durumu, kentlerden dönüş yapacaklar için kırsal alanların sosyal, kültürel, ekonomik yönlerden ne derece hazır olup olmadıkları, bütün bunlar için ulusal ve yerel ne tür politikalar uygulanması gerektiği hususları üzerinde durulmuş, bu alanda henüz yeterli yayınların yapılmadığı coğrafya literatürüne de bir katkı sağlanması hedeflenmiştir.

Yöntem

Bu çalışmada, kentlerden kırsal alanlara dönüş yapmayı düşünen genç emekli, aktif yaşlı ya da genç girişimci vatandaşlarımız için sürecin nasıl işleyeceği, bunu etkileyen veya etkileyecek faktörlerin neler olduğu, merkezi ve yerel yönetimlerin rolleri vd. hususlar coğrafi bakış açısıyla değerlendirilmektedir. Bir nitel araştırma olan bu çalışmada mülakat ve yerinde gözlem metotları kullanılmış, uzun yıllardır devam eden arazi gözlem ve çalışmalarımızın yanı sıra, konuya ilişkin son yıllarda basın ve sosyal medyada yayınlanan bilgilerle akademik camiada yapılan çalışmalar değerlendirilmiştir. Kentlerden kırsala yönelik göçlerin işleyişi ve bunu etkileyen unsurlar dört başlık altında sınıflandırılmıştır. Bunlar;

-Büyük kentlerden insanları kıra doğru iten faktörler: Deprem korkusu ve riskli binalar, gelir yetersizliği ve geçim sıkıntısı, yüksek kiralar, kentsel altyapı yetersizlikleri vd.

-İletici (kolaylaştırıcı) faktörler: Kırsal kesimle mülkiyet ve iletişimin devam etmesi, hemşehri derneklerinin faaliyetleri, kesintisiz iletişim imkânları, şehirlere ulaşım kolaylığı, kırsal turizm faaliyetlerinin etkileri, uzaktan çalışma imkânlarının artması vd. Bunlara ilave olarak; günümüzde belediyelerin cenazesini Anadolu'ya getirenlere araç desteği (bir cenaze aracı, bir otobüs) veriyor olması vd.

-Çekici faktörler: Sıla özlemlerini gidermek, doğal ortam ve sağlıklı çevre, trafik, gürültü ve stresten uzak bir yaşam, küçük çaplı da olsa üretime katılma, (varsa) kentteki evinin kirasıyla kırdaki daha rahat geçinme vd.

-Siyasi faktörler: Kentsel dönüşüm esnasında ortaya çıkacak kaosu azaltmak için kıra dönüşü teşvik etmek, kırsal alanlara yapılan yatırımlara ve kırsal üretime destek olmak vd.

Kırsala göç süreci ile göç edenlerin karşılaşabileceği ve kırsalda yaşanabilecek muhtemel sorunların bir kısmı aşağıda bulgular başlığı altında verilmiştir. Şüphesiz bunlara başka araştırmacılar tarafından birçok konu başlığı daha eklenebilir. Bu çalışma bu alanda ilk denemelerden biri olup, ileri zamanlarda literatüre çok daha fazla katkı yapacak araştırma ve bulguların olacağı şüphesizdir.

Bulgular

Başta genç emekli ve orta yaş üstü nüfus olmak üzere büyük kentlerimizdeki bir kısım nüfusu kırsal alanlara yönlendirdiğimizde, başka bir ifade ile tersine göçü harekete geçirdiğimizde köy ve kasabalarımızı oluşturan kırsal alanlarda ilk karşılaşacağımız sorunlardan bir kaçı aşağıda ana başlıklar altında verilmiştir. Yapılacak saha araştırmalarıyla bu maddelere yenileri eklenebilir. Fakat bu ve benzeri sorunlara uygun çözümler üretilmediği takdirde kırlar boşalmaya devam edecek, yaşlı nüfus problemi ile birlikte kentsel sorunlarımız daha da içinden çıkılmaz hale gelecektir.

Kırdaki yakıt sorunu:

Kentlerden kırsala dönenlerin veya dönüş yapma planı olanları düşündüren başlıca hususlardan biri kırdaki yakıt ihtiyacının nasıl giderileceğidir. Yakıt ve ısınma durumunu iklim şartları, evlerin yapı malzemesi, yerleşim alanlarının konumu gibi birçok durum etkilemektedir. Kırsala dönüşler ve eskiyen geleneksel kır meskenleri yerine yenilerinin inşa edilmesi sonucu evler daha çok betonlaşmış; kerpiç ve ahşap yapı ve malzemeler daha az kullanılır olmuştur. Beton evlerin her odasını odunla ısıtmak ise güç olmaktadır. Odunun hem pahalı, hem de hazırlama süreci (kırama, taşıma, istifleme, tutuşturma, yakma vb.) eziyetli olmaktadır. Bu nedenle kırsalda yakıt için çare genellikle kömürde görülmektedir (Foto 1).

Fotoğraf 5. Artvin ve Sinop illeri kırsal alanlarında kışlık yakıt olarak odun ve kömür hazırlığı.

Misal, şehir ve kırsal karşılaştırıldığında, 2022-2023 Ekim - Haziran sezonunda Samsun il merkezinde apartman dairesi olarak doğal gazla ısınma karşılığında yaklaşık 5.000 lira harcanmışken, Sinop'ta sahile yakın bir köyde yaşayan bir vatandaşımız yaklaşık aynı metrekaare ev için (kömür ve alıştırılmalık odun parası ile birlikte) 18.000 lira harcamıştır. Ayrıca elektrikli şofben için elektrik parası, mutfak için LPG parası bu harcamalara dahil değildir. Anadolu'nun her tarafında enerji - yakıt önemli bir sorundur. Nitekim sadece ısınma değil, yemek pişirme ve sıcak su ihtiyacı için de yakıt (odun, kömür, tezek vb) kullanılmaktadır. Yazın kırsal dokusuyla albenisi fazla olan köylerimizin, yakıt sorunu nedeniyle kış aylarında aynı çekiciliğe sahip olduğunu söylemek güçtür.

Kırda makine gücünden faydalanma sorunu:

Kıra dönüş yapacak olanlar, özellikle emeklilerin bir kısmı, artık beden gücüyle çalışmak istememekte veya sağlık durumları beden hareketlerini sınırlamaktadır. Köylerde, önceki göçler nedeniyle yaşayan ve dolayısıyla işgücü ile birlikte, kullanılan makine sayısı da azalmıştır. Görüşme yapılan bazı emekliler, kendilerini zorlamayacak ve güçleri yettiği kadarıyla çalışabilmek için dar alanlarda ekim-dikim yaptıkları, yakacak ve gıdaların evlere taşınmasında (kaldıysa) köylerdeki gençlerden yardım aldıklarını ifade etmişlerdir. Kırdan göç nedeni ile köylerdeki eski tarla ve çayırılar ile evlerin uzun süre bakımsız kalması da kıra dönüş yapacak olanları düşündüren bir diğer konudur. Burada da yine makine ve insan gücüne ihtiyaç olmaktadır. Kırsala dönüş yapan yaşlı ve emekliler, hayvan besleyip onun gücünden faydalanmayacaklarına göre onların basit işleri için mutlaka küçük ölçekli makinelere ihtiyaç olacaktır. Nitekim birçok kişi halk arasında patpat motoru adı verilen araçlardan almakta, bunlarla iş yapmakta, gerektiğinde bunları yük ve yolcu taşımada kullanmaktadırlar (Foto 2).

Fotoğraf 2. Sinop kırsalında patpat motor kullanarak bahçe kazmayı öğrenen bir vatandaşımız.

Yaşlılar için sosyal çevre ve donatı sorunları:

Yaşlıların kırsaldaki hareket sahasını arttırmak, bunun için sosyal ilişkilerini rahatlıkla sürdürebileceği düzenleme ve donatıların bulunması oldukça önemlidir. Kırsal ortamlar, sosyal katılım veya sosyal kaynaklara erişim ile ilgili bir takım sınırlılıklar veya farklılıklar gösterebilmektedir. Bu konuya dair güzel örnekler olsa da kırların geneli için henüz düşünülmüş ve planlanmış bir süreç bulunmamaktadır. Güzel örneklerden hareketle kırsal alan yaşlı dostu mekânlara dönüştürülebilir, yaşlı nüfusun kentlerde dört duvar arasında geçen sıkıcı hayatları kırsal alanda ikinci bahara dönüştürülebilir. Sivas ve Artvin illerinde tespit ettiğimiz uygulamalar bu konuda güzel örnekleri oluşturmaktadır.

Bunlardan Sivas'ın Zara ilçesi Bolucan köyünde bulunan yaşlı ve emekli yerleşkesi adı geçen köyde yetişip, gurbete giden ve gurbette başarı kazanan bir iş adamı tarafından inşa edilmiştir (Foto 3).

Fotoğraf 3. Sivas'ın Zara ilçesi Bolucanlar köyünde inşa edilmiş yerleşke.

“Sivas Zara Bolucan köyü doğumlu iş adamı Ali Aktaş ve arkadaşları yıllar önce doğup büyüdüğü köylerinde iş imkânları olmadığı için köylerini terk etmek zorunda kaldı. Aktaş ve arkadaşları ticaretle başarılı olup Türkiye'nin sayılı iş adamları arasında yer almayı başardı. İşlerinin yoğunluğu onlara büyüdüğü toprakları unutturmadı. Yeni kuşakların kendileri gibi köylerinden göç etmek zorunda kalmasını istemeyen Aktaş ve arkadaşları, 'Bolucan Nahiyesi ve Çevre Köylerini Yaşatma Projesi'ni hayata geçirdi. Köylerini yeniden inşa eden iş adamları, eskiyen evlerin yerine tek tip şekilde yenilerini yaptı. 10 yıl önce köylerinde beraber büyüdüğü arkadaşlarıyla köylerini yeniden inşa etme kararı aldıklarını

belirten Akkaş; 'dedik ki köye dönelim ama dönünce bir arada yaşayalım'. Arkadaşlarımız da kabul ettiler. Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfıyla (ÇEKÜV) bir araya geldik. Onlar bize bu projeyi çizdiler. Daha sonra da babamın tarlasını aldık. Burayı yaptık ve aşağı yukarı 10 yıldır burada yaşıyoruz. Herkes mutlu, bayramlarda burada bir aradayız. Amacımız belli bir yaştan sonra ekonomik özgürlüğünü kazanıp buraya dönen insanların bir arada yaşamaları. Çevre düzenlemesini tamamen bölgenin dokusuna uyacak şekilde yaptık. Aşağı yukarı senenin 6 ayını burada geçiriyoruz" (URL 1).

Büyük kentlerde yaşayan fakat emekliliklerini ve yaşlılıklarını kırsal alanda, kendi köylerinde geçirmek isteyenler için Şavşat ilçesi, Yavuzköy Köyü'nde inşa edilen yaşlılar yaşam merkezi (huzur evi) de bir başka güzel örnektir (Foto 4). Yöredeki geleneksel meskenlerden esinlenerek oluşturulan yapılar çok katlı olmayıp yöredeki iki katlı ahşap evleri yansıtmaktadır. Yaklaşık 5 bin metrekarelik alanda yer alan yaşam merkezindeki konutlar bir mahalle düzeninde tasarlanmıştır (Albayrak ve Yılmaz 2023). Köy yerleşmelerinde olduğu gibi arka arkaya gelen yapılar bir diğerinin manzarasını kapatmayacak şekilde planlanmıştır. Konutların ön cephesinin taş duvarlarla çevrelenmiş olması yöredeki bahçeli evleri anımsatmaktadır. Bu yerleşkede kadınlar da unutulmamış, aile bütünlüğü korunmuştur. Projede sadece erkeklerin değil kadınların da sosyal çevreye ihtiyaçları olduğu gerçeği göz ardı edilmemiş, sosyal çevre donatıları, hem kadın hem erkekler için düşünülmüş, kültürel kodlar göz önünde bulundurulmuştur.

Fotoğraf 4. Şavşat ilçesi, Yavuzköy Köyü'nde inşa edilen yaşlılar yaşam merkezi.

Köylerde il ve ilçe merkezlerine ulaşım sorunu:

Genç emekliler ve yaşlı yetişkinlerin içinde bulunduğu ortamın coğrafi şartları onların hayatını doğrudan etkilemektedir. Kırsal kesimde yaşayanların, sosyal olanaklarına erişim ve yaşlıların sosyal ortamlarda bulunabilmesi, sağlık hizmetlerine erişebilmesi için ulaşım önceliklidir. Köyler ve ilçe merkezleri arasında, belli başlı günlerde toplu taşımanın olması yaşlıları özel ulaşım araçlarına bağımlı kılmaktadır. Sağlık durumunun elvermemesi nedeniyle yaşlı insanlar sıklıkla kendi özel araçlarını kullanmayı bırakmakta bu ise yaşadıkları yerdeki kişi ve araç sahiplerine bağlı kalmalarına neden olmaktadır. Türkiye kırları ve genellikle yüksek, dağlık ve engebeli yapı düşünüldüğünde karşılaşılan sorunlar çeşitlidir. Karayollarının buz tutması, sis nedeniyle görüş mesafesi azlığı, karla kapalı yollarda izin kaybolması ulaşımı olumsuz etkilemektedir. Zorlu kış şartları, engebeli arazi ve yüksek eğim

nedeniyle bazı köy yerleşmelerine motorlu taşıtlar çıkamamaktadır. Bu durum özellikle yaşlı ve hastaları güç durumda bırakmaktadır. Ağır kış şartlarında paletli ambulansların, hava şartlarının uygun olduğu acil vakalarda ambulans helikopterlerin yaygın olarak kullanılmaya başlanması gibi uygulamalar vatandaşa güven vermekte, kırları cazip hale getirmektedir.

Tokat'ın Dokuzçam köyü sakinleri için anayol üzerindeki duraklarda köylülerin kente gidiş gelişlerinde araç beklerken ihtiyaçları durumunda kullanabilecekleri çeşme, tuvalet, lavabo vb yapıların inşa edilmesi örnek alınması gereken güzel bir uygulamadır (Foto 5).

Fotoğraf 5. Tokat'da, Dokuzçam köyü sakinlerinin ihtiyaçları için yapılmış duraklar.

Günlük ihtiyaçlar ve alış-veriş ilişkileri:

Kırdan kente göç ile birlikte Türkiye'de kırsal alanlar büyük ölçüde boşalmış, birçok köyde üretim durmuş, başta ekmek olmak üzere birçok günlük ihtiyaç artık kasaba ve şehirlerden gelmeye başlamıştır. Kırsal alanda temel gıda olan ekmeğin bile köyde üretilmeyip şehirden gelmesi önemli bir sorundur. Kentten kıra yaşlı nüfus geldiğinde bu durum onlar için de söz konusu olacaktır. Günümüzde birçok köyde bakkal alışverişini üstlenmiş kişiler araçları ile köylere hizmet götürmekte, telefonla aldıkları siparişleri gününbirlik yerine ulaştırmaktadırlar (Foto 6).

Fotoğraf 6. Sinop, Ayancık, Söküçayırı köyünde halkın günlük ihtiyacını karşılayan seyyar bakkal.

Kırsalda barınma problemine yerel çözüm arayışları:

Kırsala dönüş yapan veya yapacak olan emekli nüfusun kendileri ve ailelerinin yaşayabileceği bir eve ihtiyaçları vardır. Barınma ihtiyacı birkaç şekilde giderilmektedir. Ya atadan dededen kalma eski evler onarılmakta, ya arazi satın alıp veya eski yıkık evi kaldırıp yeni bir ev inşa edilmekte, ya da eski evlerin (eskiden ahır ve samanlık olarak kullanılan) alt katları yeni ihtiyaçlar doğrultusunda barınma alanı olarak yeniden düzenlenmektedir (Foto 7).

Fotoğraf 7. Sinop, Türkeli ilçesi, Taşgüneş ve Kayabaşı köylerinde eski ahşap evlerin dönüştürülmesi: Ev vinçlerle kaldırılarak alt kattan ahır çekip alınmakta, burası tuğla örülüp sıvanarak ahşap kısım tekrar oturtulmakta, alt kat beton, üst kat eski ahşap mesken olarak ev iki katlı hale gelmektedir. Son olarak çatıdaki eski taş örtünün yerine kiremit serilerek günümüz ihtiyaçlarına göre eve son şekil verilmektedir. Bu uygulama ile kırsal barınma problemi en ucuz şekilde çözüldüğü gibi, evde oda sayısı artırılarak yazın gurbetten tatile gelecek çocuklara da yer açılmaktadır.

Kırsaldaki evlerde günlük kullanım için teknolojik araç gereç ihtiyacı:

Kırsala göç edip daimi olarak burada kalmayı düşünenlerin önem verdikleri hususlardan biri de günlük yaşamlarını kolaylaştıran araç gereçlere sahip olmaları ve bunları kırsal da sorunsuz şekilde kullanmak istemeleridir. Şehirden kırsala dönenlerin çamaşır yıkamak için makineden vaz geçip çamaşırlarını elde yıkamaları beklenemez. Üstelik nüfus yaşlandıkça beden gücü ile yapılan birçok işin de makine ile yapılması zaruri bir ihtiyaçtır. Bu itibarla kırsala yerleşildiğinde ihtiyaç duyulan malzemeler şehirden gelirken getirilmekte, şehirdeki yaşamlarında sahip oldukları konfor özellikleri, kırsal da olsun istenmektedir. Evlere sıcak su yanında, çamaşır ve bulaşık makinesi, elektrikli ocak ve fırınlar, buzdolabı vb insan hayatını kolaylaştırıcı yenilikler girmeden insanları köyde yaşamaya teşvik etmek mümkün değildir. Bu nedendir ki kentten kırsala dönenlerin öncelikle yaptıkları iş çatılara güneş panelleri yerleştirmek, daimi ve tazyikli su ihtiyacını karşılamak, elektrik tesisatını yenilemek, ocak, fırın, tüp, evye, dolap vb ihtiyaçlar için bir odayı veya eski evler için ek bir birim inşa ederek bunları oraya yerleştirmek öncelikli hedefler arasındadır (Foto 8).

Fotoğraf 8. Sinop, Türkeli ilçesi, Kayabaşı köyünde kırsala dönüş yapan bir vatandaşımızın eski ahşap evinin alt katını daireye, üst katına da ek yaparak burayı çağdaş ihtiyaçları giderecek şekilde modern bir mutfaka dönüştürmesi.

Sağlıkta yeni uygulamalar kırsal alanları cazip hale getirebilir mi?

Kırsala göç edenlerin en başta düşündüğü ve aradığı olanaklardan biri sağlık hizmetlerine erişimdir. Köylerde bir sağlık kurumunun ve sağlık görevlilerinin hizmet vermesi yerleşim yeri nüfusu ile ilişkilidir. Kırsala dönenler ise en yakın ne şekilde sağlık hizmeti alacaklarını hesap etmektedir. Kırsalda acil bir durumda ilkyardım hizmeti veya yaşlıların ilaç ve iğne kullanmaları nedeniyle sürekli ilçe merkezleri ve köyleri arasında gidip gelmeleri onlar için pek de istenen bir durum değildir. Dolayısıyla kırsalda ambulans helikopterlerin kullanımı, bunun için coğrafi şartların değerlendirilerek uygun istasyonların yapılması gerekli görülmektedir. Mevcut durumda ise ilçe merkezlerindeki hastanelerin güçlendirilmesi, motorize ambulansların hızlı bir şekilde hastaya ulaşması ve gerekli yerlere sevki büyük önem taşımaktadır (Foto 9).

Fotoğraf 9. Samsun ve Kayseri’de ambulans helikopterler kırsal nüfusun hizmetinde.

Hangi haberlere inanacağız?

Medyada yer alan haberlere bakıldığında kırların cazibesini yitirdiği, yüksek girdi maliyetleri nedeniyle tarımsal üretimin sekteye uğradığı, kırsal nüfusun üretmeyi bırakıp şehre gitmek istediği haberleri sıklıkla görülmektedir (Foto 9).

Fotoğraf 10. Türkiye’nin en verimli topraklarına sahip bir alanda çiftçinin tarımsal faaliyetten vazgeçip kente göç etmeyi düşünmesi önemli üzerinde durulması gereken bir husustur (URL 2).

Buna karşılık özellikle son dönemde büyük şehirlerde yaşayan bir kısım nüfus için kentten kıra dönüşlerin teşvik edileceği, bunun için gerekli yasal düzenlemelere gidileceği haberleri de çıkmaya başlamıştır (Foto 11). Haberin devamında iktidar partisinin tersine göç için düğmeye bastığı, memleketine dönene teşvik verileceğinden bahsedilmiş. Habere göre Hükümet hem deprem hem de yerel seçimlere dönük olarak İstanbul için özel bir çalışma yapmaya başlamış. İlk hedefin İstanbul'un nüfus yoğunluğunun azaltılması için tersine göçün desteklenmesi olduğu, bu kapsamda yazlarını memleketlerinde geçiren emeklilere, İstanbul'dan taşınmaları halinde elektrikten su indirimine kadar birçok konuda teşvikler verilmesinin gündemde olduğu belirtilmiş (URL 3).

Fotoğraf 11. Ulusal basında çıkan bu haberlerin gerçekleşmesi durumunda kentlerin bir miktar da olsa rahatlayacağı kuvvetle muhtemeldir (URL 3).

Çiftçilerin üretmeyi bırakıp kıyı terk etmek istemeleri ile kentlinin kıra dönüşünün teşvik edileceği haberlerinin aynı günlere denk gelmesi de oldukça ilginç bir durumdur.

Kentten kıra göç konusunda büyük acılar yaşanmasına sebep olan depremlerin etkisi büyük olup, hemen her felaketten sonra bu tür haberlerin çıkması normaldir. Fakat bu kez sadece deprem değil, kentte yaşamın giderek zorlaşmasının da etkisi büyüktür (Foto 12).

Fotoğraf 12. TÜİK verilerine göre başta İstanbul olmak üzere büyük kentlerden geri dönüşlerin başlıca nedenleri (URL 4).

Sonuç ve Tartışma

Günümüzde yaşanan ve daha da artacağını öngördüğümüz “kıra dönüş” süreci ve bunu etkileyen hususlar nüfus ve yerleşme coğrafyasını doğrudan ilgilendirmektedir. Son yıllarda akademik çalışmaların bir kısmında bu konuların ele alınması ve işlenmesi önemlidir.

Türkiye'nin farklı bölgeleri, iklim şartları nedeniyle yaz-kış boyunca daimi ikamete, bir anlamda dört mevsim kırsal çekiciliğe sahip değildir. Başta Ege, Marmara, Karadeniz ve

Akdeniz Bölgelerinin özellikle kıyı kuşaklarında kış mevsimi daha kısa, yaz ve bahar mevsimleri daha uzun sürmektedir. Bu özellikleriyle bu bölgelerin kırsal kesimleri (karasal iklimin hüküm sürdüğü İç, Doğu ve Güneydoğu bölgelerimize göre) yaşamaya daha elverişlidir.

Önceden büyük şehirlere göç etmiş olan nüfusun bir bölümü artık emekli olmuş ve yaşam standartlarını bir şekilde sağlamış olarak şehirlerde ikamete devam etmekte, bunlar içinde yer alan önemli bir kısım nüfus da yaz dönemi veya yılın bir kesiminde memleketlerine gitmektedir. Bunların bir bölümü şimdi veya ilerleyen dönemde daimi olarak kıra yerleşmeyi düşünmektedir. Süreç iyi yönetilirse emeklilik veya yaşlılık gibi sebeplerle kentle bağı en aza inmiş nüfusun önemli bir kısmı kırsal alana yönlendirilebilir. Kırsal alanda yaşamaya teşvik edilerek yaşlılık dönemleri mümkün olduğunca aktif geçirmeleri sağlanabilir. Yaşlı nüfus kırdaki küçük de olsa üretime yönlendirilebilir, bu ve benzeri yollarla kırlar tekrar cazip hale getirilebilir.

Kırsala dönüş, pek çok şartın sağlanmasına bağlı olup görüldüğü kadar kolay olmayan bir süreçtir. Kıra dönme potansiyeli olan nüfus ile kırsalın şartları birlikte değerlendirilmeli, uygun şartlar yerine getirildiğinde bu hareket ya da politikalar o zaman uygulanmalı, hareket âtil kalmamalı, kötü bir tecrübe yaşanarak tekrar başa dönmemelidir.

Kırsalda, çeşitli alanlarda faaliyet gösteren girişimcilerin etkisiyle başlayan turizm çalışmaları köylerin tanıtımında rol oynayarak hemşerilerinin köylere dönüşünde etkili olabilir. Hatta bu harekete genç nüfus da katılabilir. Köy ve kasabalarımızın mevcut ve muhtemel turizm çekicilikleri, bunların sahip olduğu potansiyel belirlenerek, büyük şehirlerde yaşayan iş insanları ve girişimcilerin ilgisi de ayrıca kırsala çekilebilir.

Türkiye'nin deprem kuşakları, deprem riski ve şehirlerdeki kentsel dönüşüm faaliyetleri göz önüne alındığında, yerleşme sorunları ve nüfus yoğunluğunu rahatlatma, kırsal kesimin tekrar canlanması bakımından kıra dönüş süreci iyi planlanmalı ve yönetilmelidir. Çünkü bu süreç aslında oldukça karmaşık, bir o kadar da iç içe geçmiş faktörleri barındırmaktadır. Örneğin; kırdaki mülkiyet ve miras problemleri, yakıt sorunu, makine teçhizat kullanımı, kırsaldaki kamu görevlilerinin durumları, gezici sağlıkçılardan ambulans helikopterlerin iniş yerlerinin tespitine varıncaya kadar planlama ihtiyaçları, iç göçler nedeniyle âtil kalan kırsal alanların bu süreçte tekrar nasıl canlandırılacağı, gelenlerin kırsal üretime nasıl katılacakları gibi birçok sorun acil çözüm beklemektedir. İnsan-mekân ilişkilerinde uzmanlaşmış olan Coğrafyacıların bu sürece yapacakları katkılar oldukça önemli boyutlarda olabilir.

Kaynaklar

- Albayrak, L. ve Yılmaz, C. (2023) "Aktif Yaşlılıkta Kırsalın Yeri ve Önemi; Artvin Örneği (Ardanuç, Şavşat)", *Kesit Akademi Dergisi*, 9 (35), (552-575).
- Kudo S, Mutisya E, Nagao M. (2015) "Population Aging: An Emerging Research Agenda for Sustainable Development", *Social Sciences*. 4 (4), (940-966).
- Özgür, E. M. (2019). Yaşlanmanın Coğrafyaları: Coğrafi Gerontolojide İlerleme, Tartışmalar ve Araştırma Gündemi, *Coğrafi Bilimler Dergisi/ Turkish Journal of Geographical Sciences*, 17(1), 78-109.
- Özgür, E. M. ve Yakar, M. (2021) "Coğrafya Önemlidir!: Nüfus Yaşlanmasına Mekânsal Bir Perspektiften Bakmak", *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 5 (2), 3-29.
- Yakar, M., ve Özgür, E. M. (2022) "Türkiye'de Nüfus Yaşlanması, Yerel Düzeyde Tehlike Çanları Çalıyor!", *Coğrafya Dergisi*, Sayı: 44, 231-250.

- URL 1: <https://www.ihavideo.com.tr/Video/Detay/1217907-bu-koyde-yetisen-is-adamlari-koylerini-yeniden-insa-etti>, 14 Temmuz 2019, İHA.
- URL 2: <https://www.hedefhalk.com/terme-ziraat-odasi-baskani-ferda-ergun-ciftci-ekmeyi-degil-goc-etmeyi-dusunuyor/1672224/>, 23 Temmuz 2023, Samsun Halk Gazetesi.
- URL 3: <https://www.sabah.com.tr/galeri/gundem/ak-parti-tersine-goc-icin-dugmeye-basiyor-memleketine-donene-tesvik-1690085514>, 23 Temmuz 2023, Sabah ve Türkiye gazeteleri.
- URL 4: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ic-Goc-Istatistikleri-2022-49727> (Erişim: 18.10.2023).